

Dějiny archivnictví 2

Archiv města Jihlavy

Od počátků do 1950

Kol 1620 - **Martin Leupold z Löwenthalu** – městský písař, kronikář – vydal 1861 Ch. d'Elvert 2. p. 18. - **Johann Heinrich Marzy** – městský úředník a historiograf, první odborné zpracování listin, sepsal i dějiny, nepodařilo se je vydat

1. p. 19. - **Andreas Sterly** (+1852) – sepsal 3dílné dějiny města – v rukopise, publikoval články v novinách brněnských i Jihlavském *Sontagsblatt* po 1848

1852 **Peter Ernst Leupold von Löwenthal**, odděluje živou spisovnu, pořádá a 1853 zhotovuje systematický a abecední katalog listin na jihlavské radnici, doplnění 1871. Počátek jihlavského městského archivu. Listina Jana Lucemburk, Karla IV., markraběte Jošta etc. Sepsal 3dílnou pamětní knihu o správě města, událostech v Jihlavě a na městských statcích – *Memorabilienbuch für die Stadt Iglau*

1857 prvním městských archvářem ustanovuje MR **Johanna Adolfa Tomascheka** – profesor gy, pozornost věnuje jihlavskému hornímu a městskému právu

1893 vedoucí hospodářského oddělní magistrátu Edmund Prusik se po svém penzionování věnuje soupisu a regestování hospodářských spisů 16. a 17. st.

1906-7 návštěvy **Bertholda Bretholze**, návrh nového ukládacího pořádku, lepší uložení archiválií – pořízení nových A skříní, nové krabice na listiny, nový A a badatelský řád – *Archivordnung für die Benutzung des Iglauer Stadtarchivs*. Zákaz vynášet archiválie za A. BB se zorientoval v A natolik, že sepsal stručný přehled dějin: *Kurze geschichtliche Übersicht über das Archiv der Stadt Iglau*, s.d. – asi 1907.

1907 pověřen správou archivu PhDr. **Wilhelm Illing** – profesor reálky, katalogizace starého aktového materiálu, badatelské hodiny. Odchází na reálku do Vídně

1914 účetní oficiál Franz Wurzinger – podle BB pokynu pořádal účetní knihy, sepsal *Bilder aus Iglau's Vergangenheit*, Brünn 1904; kronika jihlavského soukeníka *Abraham Letscher, Chornik der Stadt Iglau (1563-1685)*. Igalu 1912

1924-1927 - **ThDr. et PhDr. František Kunovský** prvním českým archvářem – ustaven vládním komisařem Josefem Výborným – protesty německé obce hlavně JUDr. Emanuel Schwab, Výborný mu zakázal vstup do archivu – za 8 měsíců zrušil; studijní pobyt v AM Prahy, Strahovském kl. archivu

1925 přesunutí archiválií z radnice do 1. patra bývalého jezuitského gymnázia – Hluboká 1

1927-1930 PhDr. Miroslav Burian – profesor reálného Gy, Státní archivní škola, odešel do MA do Českých Budějovic

1930-1937 **Čestmír Sameš** - soupis archiválií do dvousvazkového inventáře

1939 **Josef Petrides** – profesor německého Gy, obnovení německé správy, Ně národnosti, ale nebyl nesnášenlivý

Srpen 1944 **JUDr. Emanuel Schwab**, přesun archiválií před frontou na zámek do Brtnice a část do domu 66 – vedle radnice

1945 – správu A a muzea především převzal JUC. Arnošt Kába

1950 do současnosti

1950 archvářem jmenován **PhDr. František Hoffmann** – Archiv Jednotného národního výboru do

1968 – politické důvody

1960 Okresní archiv Jihlava, pobočky Kamenice a Luka nad Jihlavou (zrušeny 1961), Třešť (do 1963), 1976 zrušena pobočka v Brtnici, 1977 pobočka v Polné, zůstává depozitář na zámku v Telči

1961-1999 archiv zpět na Hlubokou 1

1964 Vydán prozatímní informativní přehled o archivních fondech
1968-1972 – ředitelkou PhDr. Jaroslava Hoffmannová
1972-1976 Karel Jaša
1976-1997 PhDr. Karel Křesadlo – v archivu od r. 1969, odchází ze zdravotních důvodů
1997- PhDr. Renata Pisková
1992 Státní okresní archiv v Jihlavě – úprava názvu.
1995 – Budova na Hluboké vrácena v rámci restituce městu
1997 – zahájena rekonstrukce původní tiskárny, přeměněné na dětské oddělení jihlavské nemocnice
21. 1. 1999 – slavnostní otevření nové budovy archivu – FritzoVA 19

Cenné archiválie:

Gelnhausenův kodex – právní kniha z 1. desetiletí 15. st. (1400-1408), hodnotná sbírka privilegií, statut a nálezů jihlavského městského a horního práva – vyházel z dochovaných privilegií a zápisy nálezů – vzor pro městské a horní právo v Evropě. Latinské opisy a přesné německé překlady.

Bohatě iluminovaný, poprvé vyobrazen jihlavský městský znak.

Zbraslavská kronika (Chronicon Aulae regiae) – uložil do úschovy před husity Sedlecký KL – zůstal v majetku města, z poslední čtvrtiny 14. stol., psán Petrem Žitavským – od 1316 opat Zbraslavského KL, významný politický průvodce panovnického dvora

Městské knihy

Cechovní knihy

PhDr. František Hoffmann (23. 2 1920 Litomyšl – 1. 10. 2015 Praha)

1939 PrF UK

1945-1949 FF UK dějepis-filosofie

1947-1950 Státní archivní škola

1949-1950 Státní historický ústav – pomocná vědecká síla

1950-1968 Okresní archiv Jihlava – ředitel

1957-1958 – Krajský archiv Telč - vedoucí A

1968-1970 – Muzeum Vysočiny Jihlava

1970-1971 – dělnické profese

1971-1986 – Ústřední A ČSAV – odd. studia a soupisu rukopisů

Velmi pracovitý archivář, publikoval studie, monografie, recenze, zprávy.

Člen Matice moravské a řady dalších spolků.

Pro zásadový postoj perzekvován.

PhDr. Jaroslava Hoffmannová (18. 3. 1942 Kamenice u Jihlavy -)

1959-1964 FF UK historie-ruština

Během studia brigádnice OA Jihlava, Archiv ČSAV Praha, 1961-1962 Historický ústav ČSAV)

1964 OA Jihlava

1964-1965 Státní archiv Zámorsk

1965-1972 OA Jihlava, od 1968 ředitelka

1973-1976 Archiv Národního muzea

1976-1977 Okresní archiv Praha-východ

1977-1983 Národní technické muzeum

1984-1996 Státní ústřední archiv v Praze.

Pořádání, inventarizace – pozůstalosti E. Schwab, F. Palacký, Metternichové ad., bibliografie (*Biografický slovník archivářů českých zemí*, Praha Libri 2000 – spolu s Janou Pražákovou).

Karel Jaša (21. 7. 1925 Blížkov + 2. 11. 1976 Jihlava)

1942 Gymnázium Velké Meziříčí

1973-1976 ředitelem – úředník ONV
Inventarizoval fondy obcí a MNV

PhDr. Karel Křesadlo (18. 12. 1944 Slaný –

1964-1969 FF UK archivnictví, (1965-1968 pomocná vědecká síla na katedře)
1969-1997 SOkA Jihlava, 1978 ředitelem

PhDr. Renata Pisková, Svačinová (23.12.1957 Nové Město na Moravě -

1973-1977 – Gymnázium Bystřice na Pernštejnem
1977-1978 – Jazyková škola Brno
1978-1982 - FF Brno – historie
1982-1993 Ústav čs. a svět dějin AV ČR – Brno – studijní pobyt
1983-1992 Muzeum Vysočiny Jihlava – historička pro novodobé dějiny
1992-1997 Městský úřad Jihlava – vedoucí spisovny
1997 SOkA Jihlava - ředitelka

Literatura:

Státní okresní archiv v Jihlavě. Jihlava 1999, 40 s. + 8 s. obrazových příloh
Vlastimil Svěrák: *Mezníky v historii jihlavského městského archivu*. In: Městské archivy – městští archiváři, Eds: Jana Čermáková, Radana Červená, Hana Jordánková, Ludmila Sulitková. AMB 2010, s. 291-305

Stručný přehled dějin archivu

Základem Státního okresního archivu Jihlava se stal jihlavský městský archiv, který se začal konstituovat v polovině 19. století. Nejstarší městské písemnosti nacházející se na radnici vyčlenil a první archivní pomůcky vytvořil v letech 1853–1871 tehdejší starosta Peter Ernst Leupold z Löwenthalu. Po něm archiv spravoval městský úředník Edmund Prusik, vedoucí hospodářské správy. V létě 1907 archiválie částečně znovu uspořádal Berthold Bretholz, ředitel Moravského zemského archivu v Brně a archivní konzervátor pro západní Moravu. Ve stejném roce pověřila městská rada vedením archivu profesora reálného gymnázia Wilhelma Illinga, po jehož přeložení na reálku do Vídně v roce 1914 pokračoval v jeho práci Franz Wurzinger.

Připojením Dřevěných Mlýnů k Jihlavě koncem roku 1923 nabylo ve městě převahy české obyvatelstvo. Začalo počesťování městské správy, v jehož rámci byl Franz Wurzinger z archivu odvolán a v následujícím roce jmenoval vládní komisař Josef Výborný prvním českým městským archivářem PhDr. a ThDr. Františka Kunovského, katolického kněze v. v. Ten přestěhoval v roce 1925 městský archiv do budovy starého jezuitského gymnázia v Hluboké ulici. Poprvé se tak archiválie ocitly mimo radnici, kde po staletí vznikaly, byly ukládány a opatrovány. Po odvolání Františka Kunovského se ve správě archivu postupně vystřídal tři profesori českého reálného gymnázia: PhDr. Miroslav Burian (1927–1930), Bohumír Bradáč (1930–1937) a Vincenc Sameš (1937–1939). Vincenc Sameš nově sepsal veškeré archiválie včetně archivní knihovny do dvousvazkového inventáře. V době okupace byla v polovině roku 1939 opět obnovena německá správa archivu. Vedením archivu byl pověřen Josef Petrides, profesor na hlavní škole, který důkladně prostudoval nejstarší řadu městských knih a zhotovil k nim rejstříky. V posledních měsících okupace vystřídal prof. Petridese JUDr. Emanuel Schwab, archivář s velkou erudicí, zaměstnaný v letech 1901–1922 (s výjimkou let 1. světové války) v Domácím, dvorském a státním archivu ve Vídni. Koncem války převezl nejcenější archiválie z obavy před bombardováním na zámek v Brtnici, kde se dočkaly beze ztrát konce války.

Z brtnického zámku se archiválie navrátily do Jihlavy až po několikaletých průtazích v roce 1948. Správce městského muzea a archivu JUC. Arnošt Kába je uložil v novém sídle archivu v domě č. 66 na náměstí vedle radnice.

Po vzniku Jednotného národního výboru Jihlava v roce 1949 se stal z městského archivu archiv JNV a s příchodem PhDr. Františka Hoffmanna v roce 1950 začal úlohu okresního archivu skutečně naplňovat. František Hoffmann přeměnil uložení písemností podle nejnovějších zásad a vytvořil z nich archivní fondy v dnešním slova smyslu. Po zániku JNV v roce 1954 byl archiv přejmenován na Městský a okresní archiv Jihlava. Archiv vykonával v padesátých letech dohled nad třemi archivy MNV: v Brtnici, Kamenici a v Lukách nad Jihlavou. Metodicky podléhal Státnímu archivu v Telči.

Po reorganizaci státní správy v roce 1960 se působnost Okresního archivu v Jihlavě rozšířila i na území zrušeného okresu Třešť a také na Polensko, připojené nově k jihlavskému okresu. K dosavadním pobočkám přibýly pobočky v Třešti, Telči a v Polné, vzápětí však začal být jejich vysoký počet redukován. V roce 1961 zanikly pobočky v Kamenici a v Lukách nad Jihlavou a v roce 1963 v Třešti. V roce 1961 se také archiv přestěhoval z náměstí zpět do uvolněné budovy bývalého jezuitského gymnázia. V sedmdesátých letech pak rušení poboček pokračovalo: nejdříve zanikla v roce 1976 pobočka v Brtnici a o rok později v Polné, zachována zůstala jediná, v Telči na zámku.

PhDr. František Hoffmann započal již po několika letech strávených v archivu naplňovat velkorysý publikační a ediční plán. Hodlal vydat postupně některé významné středověké prameny z historie Jihlavy, okolnosti však tomu ne vždy přály, a tak se podařilo realizovat plán jen zčásti a některé publikace, připravované již v padesátých letech, byly vydány teprve nedávno. Navíc dr. Hoffmann přešel v roce 1968 na místo ředitele Muzea Vysočiny a o dva roky později musel z politických důvodů opustit Jihlavu úplně. Z novějších dějin hojně publikovali v těchto letech Alois Šimka a Vojtěch Cvek.



Ředitelkou archivu se stala v roce 1968 PhDr. Jaroslava Hoffmannová. Po jejím vynuceném odchodu roku 1972 se ujal vedení archivu úředník ONV Karel Jaša, který však v roce 1976 předčasně zemřel. Novým ředitelem archivu se stal PhDr. Karel Křesadlo. Dr. Křesadlo rozvíjel vedle svých běžných povinností bohatou publikační a osvětovou činnost. Ze zdravotních důvodů však musel archiv v roce 1997 opustit a do jeho čela byla jmenována PhDr. Renata Pisková.

V posledních deseti letech se výrazně zlepšilo materiálně technické zabezpečení archivu a jeho vybavení moderní počítačovou a jinou technikou. Pracovní podmínky se zlepšily po přestěhování archivu z již nevyhovující budovy starého gymnázia do nově zrekonstruované budovy bývalého dětského oddělení ve Fritově ulici v areálu staré nemocnice v polovině roku 1999. V listopadu 2004 byla v areálu upravena pro potřeby archivu další budova, v níž se nacházejí depozitáře, část knihovny, pořádací místnosti a konzervační dílna. Po zrušení depozitáře v Telči a provizorního depozitáře v Sedlejšově v roce 2005 má archiv všechny své písemnosti již jen v Jihlavě. Územní rozsah působení archivu se nezměnil ani po zániku

zřizovatele, Okresního úřadu Jihlava, a převedení Státního okresního archivu Jihlava pod Moravský zemský archiv v Brně v roce 2002

Zpracoval: PhDr. Vlastimil Svěrák

Archivní knihovna

Knihovna Státního okresního archivu v Jihlavě je knihovnou základní s regionálním zaměřením. V současné době má 40 400 svazků.

K nejcennějším tiskům v knihovně patří 11 italských a německých inkunábulí a řada starých tisků ze 16. století. Je zde zastoupen poměrně úplný soubor českých a německých periodik z Jihlavy. Převážnou část knihovny tvoří literatura s regionální tematikou, historická, literatura umění, slovníky a encyklopedie.

Knihovna buduje specializované fondy (knihovní, časopisecký, novinový) informačních zdrojů, které odpovídají zaměření archivu. Fondy jsou soustavně doplňovány nákupem, výměnou a dary.

Knihovní fond je zpřístupněn pouze v rámci služby badatelný.